

tego zawodu; dostarczano zjawisko na tle porównawczym (s. 246).

Kwestię mniejszości narodowych i ich piśmiennictwa w Niemczech zarysowano na tle rozwiązań prawnych oraz w powiązaniu z relacjami Unii Europejskiej. Na uwagę zasługuje prezentacja powojennej prasy włoskiej; podkreśla się kwestie zainteresowania czytelniczego (s. 255). W prezentacji biograficznej dziennikarza przedstawia się Aleksandra Bregmana (1906–1967) – publicystę politycznego.

W prezentacji zjawisk Unii Europejskiej nośne są kwestie: spójności ekonomicznej i społecznej, świadomości narodowej (Polaka – Europejczyka), transformacji systemowej i jej konsekwencji. Wśród zjawisk globalnych nośne poznawczo są kwestie demograficzne. Ukazano je w perspektywie naukowej oraz kulturowo-cywilizacyjnej. W biografistyce politycznej na uwagę zasługuje *błyskotliwa kariera* Franka-Waltera Steinmerra (ur. 1956 r.) – ministra spraw zagranicznych, wicekanclerza, wiceprzewodniczącego SPD w Niemczech. Polskie życie polityczne ukazano na bazie wizji ustrojowych RP ujawnianych przez Prawo i Sprawiedliwość i Samoobronę RP.

Odnosząc się do wagi kulturowej *hymnu* uważa się, że jest to uroczysta i podniosła pieśń pochwalna o apostroficznym charakterze wypowiedzi, komponowana na cześć bóstwa, szczególnej osoby, wydarzenia, ojczyzny (kraju), a także idei. W kręgu kultury europejskiej hymny znane były w basenie Morza Śródziemnego już w starożytności. W wiekach średnich miały one niemal wyłącznie charakter religijny. Hymn jest utożsamiany z pieśnią patriotyczną. Współcześnie jest także pieśnią tożsamości narodowej.

Książka dedykowana Profesor Bogumile Kosmanowej zasługuje na dużą uwagę przede wszystkim ze względu na: 1. zaprezentowanie jej osiągnięć naukowo-dydaktycznych; 2. wskazanie pól badawczych sytuujących się między historią literatury, historią politologii, politologią i medioznawstwem; 3. ukazanie dylematów definicyjnych i interpretacyjnych współczesnego rozwoju medioznawstwa; 4. wskazanie znaczenia dziedzictwa przeszłości w objaśnianiu współczesnych zjawisk i procesów życia kulturowo-cywilizacyjnego; 5. ukazanie znaczenia integracji społeczno-politycznej w generowaniu toż-

samości kulturowej zarówno w skali lokalnej, regionalnej, jak ogólnokrajowej, europejskiej, globalnej.

Andrzej Chodubski

Obywatel – instytucje – władza na przełomie XX i XXI wieku. Księga dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Godleowskiemu, red. Danuta Karnowska, Jarosław Nocoń, Wydawnictwo MADO, Toruń 2012, ss. 458+14 nlb.

Wśród badaczy współczesnych zjawisk i procesów życia politycznego, a w tym ich instytucjonalizacji, procesów decyzyjnych, aksjologii postaw, zachowań wyraźnie zaznacza się Profesor Tadeusz Godlewski. 13 listopada 2012 r. wręczono dedykowaną *Mu Księgę* z okazji zbliżającej się 70 rocznicy urodzin. We *Wprowadzeniu* podkreślono, że jest On zasłużonym badaczem polityki, ekspertem z zakresu systemów politycznych, autorem wielu popularnych monografii i opracowań naukowych, cenionym dydaktykiem i wychowawcą kilku pokoleń badaczy; jest On człowiekiem obdarzonym nietuzinkową osobowością, charyzmą i autorytetem. Studia w zakresie historii ukończył na Uniwersytecie Warszawskim, następnie odbył dzienne studia doktoranckie na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych na tej samej uczelni; w 1974 r. obronił rozprawę doktorską; w 1986 r. odbył kolokwium habilitacyjne, od 2007 r. jest profesorem tytularnym. Jest autorem ponad 100 publikacji naukowych, dotyczących zwłaszcza polskiego systemu politycznego oraz partii politycznych i systemów partyjnych we Francji i Polsce.

Jako organizator życia naukowego dał się poznać w środowiskach akademickich w Warszawie, Olsztynie i Bydgoszczy, gdzie pełnił funkcje dyrektora Instytutów Nauk Politycznych w strukturach uniwersyteckich.

W prezentowanej Księdze jubileuszowej zaprezentowano 27 studiów i opracowań korespondujących z polem zainteresowań badawczych Profesora. Ich autorami są jego uczniowie, koledzy, współpracownicy. Przygotowali je: 1. Magdalena Mikołajczyk (*O satysfakcji – w postnowoczesnym społeczeństwie, polityce (osobliwie*

polityce polskiej) i doświadczeniach indywidualnych); 2. Andrzej Chodubski (*Obywatelskich społeczności lokalnych granice rozwoju*); 3. Artur Laska (*Sfera publiczna w kontekście teorii agonistycznych*); 4. Danuta Karnowska (*W służbie wspólnoty*); 5. Arkadiusz Żukowski (*Partycypacja wyborcza elektoratu a głosowanie korespondencyjne*); 6. Waldemar Wojtasik (*Wybrane uwarunkowania aktywności wyborczej*); 7. Filip Pierzchalski (*Nieposłuszeństwo obywatelskie – uwarunkowania i przebieg*); 8. Michał Strzelecki (*Idea obywatelstwa w polskiej myśli katolickiej okresu Drugiej Rzeczypospolitej*); 9. Waldemar Rogowski (*Indywidualizm czy wspólnotowość? Refleksje Tischnerowskie*); 10. Katarzyna Mięt-kiewicz (*Zaufanie jako atrybut społeczeństwa obywatelskiego*); 11. Agnieszka Turska-Kawa (*Zaufanie polityczne a zachowanie wyborcze*); 12. Adam Hołub (*Ekstremizm – radykalizm – antysystemowość? między psychologią a politologią. Zarys problemu*); 13. Andrzej Antoszewski (*Partie polityczne w rywalizacji o władzę w województwach i wielkich miastach*); 14. Łukasz Tomczak (*Ruch Palikota i Sojusz Lewicy Demokratycznej. Różnice i podobieństwa programowe i organizacyjne*); 15. Krzysztof Kowalczyk (*Partie i ugrupowania parlamentarne wobec postulatu Kościoła katolickiego w Polsce ustanowienia dni wolnych od pracy*); 16. Wojciech Sokół (*Geneza i tożsamość partii chrześcijańsko-demokratycznych w państwach Unii Europejskiej*); 17. Izabela Kapsa (*Jak wybierać, żeby wygrać? Rozważania o konsekwencjach większościowego systemu wyborczego do brytyjskiego systemu partyjnego*); 18. Katarzyna Sobolewska-Myślik (*Partia Pracy w Szkocji w kontekście dewolucji w systemie politycznym Wielkiej Brytanii*); 19. Joanna Marszałek-Kawa (*Sejm PRL w świetle postanowień Konstytucji z 22 lipca 1952 roku*); 20. Krystyna Trembicka (*Instytucja okrągłego stołu jako sposób na pokojową transformację ustrojową w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku – kilka uwag o znaczeniu i skutkach*); 21. Jacek Sroka (*Dialog społeczny w regionach – nowe zadania na nowe czasy*); 22. Mirosław Karwat (*Frakcyjność, frakcje i inne podziały w partiach i ruchach politycznych. Ujęcie modelowe*); 23. Waldemar Paruch (*Determinanty pilsudczykowskiej oceny przejścia władzy państwowej*

w Rosji i Niemczech przez bolszewików i hitlerowców); 24. Jerzy Sielski (*Osobowość Michała Gorbaczowa i jej wpływ na decyzje polityczne*); 25. Jarosław Nocoń (*Kryteria wyłaniania liderów władzy lokalnej*); 26. Piotr Mickiewicz (*Strategia bezpieczeństwa morskiego państwa w XXI wieku*); 27. Roman Bäcker (*Społeczeństwo obywatelskie a państwo*).

Pisząc o satysfakcji zauważa się, że pojęcie to bywa przedmiotem lokowanym w wielu dyscyplinach; nie jest terminem, który dałby się skonceptualizować w rygorystyczny, naukowy sposób.

Podobnie jak szczęście, co do istoty którego różni się opinie filozofów i indeksy stosowane przez instytucje badawcze. Kategoria ta nie była obecna i ważna w przeszłości, w tradycyjnych zbiorowościach i społeczeństwie nowoczesnym (jeśli uznać, że obecnie ujawnia się ponowoczesność, to jest jej początek) – wręcz przeciwnie, to właśnie wiodący ku różnym postreganym jako pożądane wartościom rozwój; postęp był największą społeczną satysfakcją. Jednostka stawała się coraz bardziej bezosobowa, usytuowana w sieci społecznie wyznaczonych ról i wzorów zachowania, jej prawa i obowiązki stawały się skodyfikowane, większość form jej działania podlegało instytucjonalizacji, dalej uznawała wartość wspólnoty. Ponowoczesność z charakterystycznymi dlań cechami, jak szybkość zmian, ich płynność, efemeryczność, determinuje funkcjonowanie zglobalizowanych rynków, stosunki pracy, więzi o charakterze bezpośrednim. Oczekiwana doraźność satysfakcji ma również znaczenie dla polityki, w której gdyby chcieć to określić metaforycznie, podobnie jak w kulturze *happening* czy *performance* wypiera monumentalne dzieła, liczy się bardziej to, by błysnąć i zebrać jednorazowo dużo oklasków, niż to, by zostać uwiecznionym w podręczniku historii lub innym rejestrze dzieł trudnych, dokonanych i przełomowych, jeśli więc rodzaj satysfakcji pozostaje właściwy dla działalności polityka, jeśli jest ona dlań i zawodem (pracą) i powołaniem (a więc hipotycznie tym obszarem, w którym realizuje dowolnie wyznaczone cele służyć mogący publicznie, dostarczyć pozytywnych emocji w konfrontacji z wyzwaniem jakie niesie dość skomplikowana rzeczywistość oraz konfrontacji z innymi – moż-

na ich nazwać współgraczami z własnego oraz konkurencyjnych zespołów i z drugiej strony społecznością oczekującą rezultatów). Realizacja planów czy działalność *pro publico bono* były w polityce zawsze dość oczywistym źródłem satysfakcji (s. 32).

W definiowaniu współczesnego świata, zwraca się uwagę, że w jego strategii, zwanej budową globalnego społeczeństwa obywatelskiego istotną rolę wyznacza się rozwojowi lokalizmu. Postrzega się go jako fundament w przebudowie cywilizacyjnej świata, jako siłę sprawczą w odchodzeniu od tradycyjnych form życia gospodarczego, od tradycyjnych modeli sprawowania władzy, od tradycyjnego rozwoju życia kulturowego. Procesy te generują przede wszystkim: postęp naukowo-techniczny, międzynarodowe rozwiązania prawne, nowoczesna edukacja orientująca się na budzenie świadomości przemian cywilizacyjnych. Jego istotne ogniwa obserwuje się w tworzeniu nowego systemu politycznego: instytucji, procedur, nowego oblicza obywatelskiego. Problemy te są przedmiotem dociekań badawczych Profesora Tadeusza Gódlowskiego. Prezentował je w takich publikacjach, jak: *Współczesne partie polityczne. Wybrane problemy* (2009), *Polski system polityczny: instytucje, procedury, obywatele* (2006), *Polskie zbliżenia z liberalizmem* (współred. 2006), *Demokracja i społeczeństwo: studia z myśli politycznej i zmian ustrojowych w Polsce* (współred. 2003). Prezentując problem poznawczy zauważa się, że we współczesnym obliczu świata charakterystyczne jest występowanie jednocześnie zjawisk i procesów unifikujących życie społeczno-polityczne i gospodarcze oraz ujawnianie się różnych podziałów powodujących umacnianie się lokalizmu, autonomię społeczeństwa wobec państwa i tradycyjnych instytucji życia publicznego. Wzmocnienie siły lokalizmu odczytuje się nierzadko jako realizację obroną przed zbytnią centralizacją, koncentracją, standaryzacją, hegemonizacją kulturową, jako sprzeciw wobec nadmiernej biurokracji i wzrastającego dystansu między rządzącymi i rządzonymi. Społeczności lokalne są podmiotami życia społeczno-politycznego, co jest gwarantowane przez prawo dyskursu.

Zauważa się, że sfera publiczna interpretowana jest jako wymiar publicznego dyskursu stano-

wi w naukach społecznych jedno z istotnych pojęć analitycznych (s. 60). Prezentując komunitaryzm wskazuje się, że wartości wolności i równości generują pojawienie się konfliktów (s. 72). Charakteryzując problematykę instytucji wyborów podkreśla się, że wymogi współczesnych zachodnich społeczeństw (m.in. mobilność z jednej strony, a z drugiej proces starzenia się) wymuszają wprowadzenie usprawnień w głosowaniu dla wyborców. W prezentacji problemu ukazuje się, że o wzrastającym znaczeniu wyborów powszechnych jako instrumentu demokracji świadczyć może zwiększająca się ich liczba w ramach analizowanych cykli wyborczych (s. 110).

Charakteryzując istotę nieposłuszeństwa obywatelskiego wskazuje się, że w praktyce demokratycznej oprócz tego, że jest synonimem sprzeciwu, to dodatkowo jest oznaką istnienia pewnych mankamentów w rzeczywistości społecznej, które wręcz wywołują nonkonformizm obywatelski. Identyfikacja obiektywna nad reżimu politycznego polega na określeniu formalnym bądź nieformalnych praktyk, procedur, instrukcji, decyzji, kodyfikacji prawnej, ustawodawstwa zasad, reguł itp., które są szkodliwe w wymiarze partykularnym i/lub ogólnospołecznym, co w zasadzie związane jest z tym, iż mogą być, i bardzo często są bezpośrednim zarzewiem niezadowolenia wśród obywateli (s. 131).

Odnosząc ideę obywatelstwa do okresu Drużej Rzeczypospolitej, wskazuje się, że problem ten był jednym z tych zagadnień, na którym koncentrowała się uwaga praktycznie wszystkich głównych środowisk ideowo-politycznych. Zainteresowanie to wiązało się nie tylko z silnie eksponowanym dążeniem do umocnienia zrębów odzyskanej niepodległości, ale także z zamiarem urzeczywistnienia formułowanych w ich obrębie wizji państwa. Tezę tę potwierdza analiza rozważań przedstawicieli polskiej myśli katolickiej, dla których właściwa i pożądana postawa obywatelska pozostawała w ścisłym związku z respektowaniem norm chrześcijańskich w życiu publicznym oraz działaniami na rzecz uczynienia z nich fundamentu państwa (s. 138).

Analizując refleksje Tischerowskie przypominają się, że współczesny dyskurs polityczny

i ujęcie kulturowe cywilizacji zachodniej podtrzymują tezę o rosnącym znaczeniu jednostki jako autonomicznego ontologicznie, poszerzającego wciąż krąg swych prerogatyw zjawiska społeczno-politycznego (s. 149).

Wskazuje się, że istotną cechą społeczeństwa obywatelskiego jest powszechność zaufania do instytucji politycznych, powiązanych z władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Zaufanie jest miernikiem partycypacji politycznej społeczeństwa (s. 164). Odnosząc zaufanie do zachowań wyborczych wskazuje się, że zawiera ono w sobie przekonanie wyrażone w sposób niejawni (s. 175).

Charakteryzując ekstremizm – radykalizm – antysystemowość wskazuje się, że jest to obszar interdyscyplinarnego postrzegania, powinien być ujmowany w perspektywie analizy postaw i zachowań politycznych (s. 191). Ukazując partie polityczne w rywalizacji o władzę podkreśla się, że pomimo podobieństw uwarunkowań instytucjonalnych struktura i efekty rywalizacji w wyborach parlamentarnych i samorządowych dość znacznie się od siebie różnią (s. 223). Porównując różnice i podobieństwa programowe i organizacyjne między *Ruchem Palikota* i *Sojuszem Lewicy Demokratycznej* zauważa się, że raczej więcej dzielią się one niż łączą (s. 239). Analitycznie zaprezentowano stanowisko partii i ugrupowań parlamentarnych wobec postulatu Kościoła katolickiego w sprawie dni wolnych od pracy, jak też zagadnienie tożsamości partii chrześcijańsko-demokratycznych w państwach Unii Europejskiej oraz dotyczące systemu wyborczego w brytyjskim systemie partyjnym i Partii Pracy w Szkocji. Analitycznie ukazano pozycję ustrojową Systemu PRL, instytucję *okrągłego stołu*, dialogu społecznego w regionach.

Na uwagę zasługuje ujęcie modelowe zagadnienia frakcyjności, frakcji i innych podziałów w partiach i ruchach politycznych. Podkreśla się, że rzeczowa i realistyczna analiza tożsamości oraz charakteru działania takiej czy innej partii jest możliwa pod warunkiem, że fakty medialne, ani oficjalne uchwały, dokumenty statutowe i programowe nie przysłaniają kryteriów społecznej reprezentatywności i służebności (s. 380).

Ukazując determinanty piśmudczykowskiej oceny przejęcia władzy państwowej w Rosji i w Niemczech przez bolszewików i hitlerowców, podkreśla się, że dynamika procesów politycznych w okresie międzywojennym na świecie była następstwem zmian systemowych, jakie dokonywały się w tych państwach (s. 382).

W charakterystyce osobowości Michaiła Gorbaczowa wskazuje się pięcioczynnikowy model osobowości, tj. analizuje się: 1. Neurotyczność, 2. Ekstrawersję, 3. Otwartość, 4. Ugodości, 5. Sumiennosc. Podkreśla się, że ów polityk jest mistrzem decyzyjnych paradoksów (s. 416).

Prezentując kryteria wyłaniania władzy lokalnej zauważa się, że społeczna ocena postaw działaczy politycznych permanentnie kwestionuje kompetencje moralne swoich politycznych przedstawicieli. W powszechnej opinii liderzy polityczni notorycznie łamią zasady, wedle których powinni kierować się swym działaniem – interesom politycznym i nie wykorzystywać swej funkcji w celu uzyskania korzyści własnych bądź swego bliskiego otoczenia (s. 435).

W prezentacji zagadnienia strategii bezpieczeństwa morskiego państwa w XXI w. wskazuje się, że gospodarka morska, stając się jednym z najważniejszych elementów globalnego systemu determinuje interesy państwa i decyduje nie tylko o jego pozycji międzynarodowej, ale także o bezpieczeństwie (s. 451).

Ukazując relacje: społeczeństwo obywatelskie a państwo zauważa się, że o ile państwo jest kategorią dobrze opisaną (nie oznacza to nadmiaru dobrych definicji teoretycznych), to społeczeństwo obywatelskie jest definiowane bardzo rozmaicie i często nie zawsze w sposób poprawny (s. 453).

Integralną część *Księgi* dedykowanej Profesorowi Tadeuszowi Godlewskiemu stanowią *Fotografie*; na 23 fotografiach ukazuje się ogniw działalności dydaktycznej i społecznej Profesora.

Księga ta zasługuje na dużą uwagę czytelniczką przede wszystkim ze względu na:

1. zaprezentowanie jubileuszowe Profesora Tadeusza Godlewskiego jako badacza, mistrza akademickiego i człowieka;
2. ukazanie Jego głównych pól zainteresowań badawczych;

3. określenie nośności poznawczej w badaniach politologicznych kategorii: obywatel, instytucja polityczna, władza;

4. ukazanie miejsca badania myśli politycznej w rozpoznawaniu rzeczywistości kulturowej i cywilizacyjnej;

5. ukazanie wielu nowych kategorii politologicznych, definiujących współczesną rzeczywistość społeczno-polityczną.

Andrzej Chodubski

Między kontynuacją a zmianą. Studia z myśli politycznej. W darze profesorowi Andrzejowi Wojtasowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, red. Jan Waskan, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2012, ss. 439+1nlb.

Zgodzić należy się ze spostrzeżeniem, że marzeniem wielu ludzi jest połączenie pracy z doznawaniem przyjemności; osiągnięcie najwyższych szczytów zawodowych z możliwością samorealizacji i dodatkowo z wniesieniem doniosłego wkładu w życie społeczne. Analizując drogę życia i działalności naukowej Profesora Andrzeja Wojtasa z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, zauważa się, że Jego biografia ujawnia te szczególnie wartości życia kulturowo-cywilizacyjnego.

70 rocznica urodzin stała się okazją do przypomnienia Jego biografii naukowej, a zwłaszcza zasług położonych w dziele kształtowania oblicza polskiej politologii. Wywodzi się On z Zamojszczyzny, jest absolwentem historii b. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie oraz jako doktorant Uniwersytetu Jagiellońskiego. W polu Jego zainteresowań badawczych od czasu studiów stał się polski ruch ludów; z tego zakresu przygotował rozprawę magisterską, doktorską i habilitacyjną. Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora podjął pracę w Warszawie w Zakładzie Historii Ruchu Ludowego a w 1976 r. w Instytucie Nauk Politycznych na Uniwersytecie Warszawskim, w 1984 r. przeniósł się na Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie zajął się tworzeniem środowiska politologicznego. Pełnił obowiązki kierownika Zakładu Nauk Politycznych (był wtedy jedynym na UMK samo-

dzielnym pracownikiem w zakresie nauki o polityce. W 1985 r. został prodziekanem, a w 1987 r. dziekanem Wydziału Humanistycznego UMK (wydział skupiał 1/3 studiów na tej uczelni). W czasie przemian ustrojowych, decyzją władz uczelni Instytut Nauk Politycznych na UMK został zlikwidowany, Profesor Andrzej Wojtas został zatrudniony w Instytucie Pedagogiki i Psychologii. W 1996 r. stanął przed nowym wyzwaniem, władze Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy zaproponowały Mu objęcie funkcji dyrektora Instytutu Nauk Politycznych, co wiązało się z uruchomieniem w 1995 r. na tej uczelni studiów politologicznych. W 1999 r. został tam prorektorem ds. organizacji i rozwoju uczelni, a następnie rektorem. Przypadło mu zadanie przekształcenia uczelni z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Akademię Bydgoską im. Kazimierza Wielkiego, która od 2005 r. funkcjonuje jako Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. Pełniąc funkcje kierownicze na uczelniach w Toruniu i Bydgoszczy dużą wagę przywiązywał do kształcenia młodej kadry nauki. Pod jego kierunkiem przygotowali liczni nauczyciele akademicy swoje rozprawy doktorskie. Pierwszym z nich był obecny dyrektor Instytutu Nauk Politycznych Profesor Jan Waskan, który obronił rozprawę doktorską w 1990 r.

Profesor Andrzej Wojtas legitymuje się bogatym dorobkiem naukowym. Wykaz publikacji zamieszczono w Księdze Jemu dedykowanej na stronach 435–440. Znaczące są w nim takie tytuły, jak: 1. *Działalność ludowców w okresie II wojny światowej* (1979), 2. *Problematyka agrarna w polskiej myśli politycznej w latach 1918–1948* (1983), 3. *Kształtowanie świadomości narodowej i politycznej chłopów* (1988), 4. *Dylematy II Rzeczypospolitej* (red. 1990), 5. *Konflikty społeczno-polityczne w II Rzeczypospolitej* (współred., 2001), 6. *Polska i wieś na drodze do Unii Europejskiej* (współred., 2004), 7. *Koncepcja modernizacji we współczesnej myśli politycznej* (współred. 2008).

W księdze dedykowanej Profesorowi zamieszczono teksty 19 autorów, tj. 1. Tadeusza Kisielewskiego, 2. Ewy Maj, 3. Janusza Golonowskiego, 4. Andrzeja Chodubskiego, 5. Jana Waskana, 6. Witolda Wojdyło, 7. Michała Strzeleckiego, 8. Zbigniewa Leszczyńskiego, 9. Artura Laski, 10. Adama Koseckiego, 11. Włodzi-